

DOI: <https://doi.org/10.28925/3041-1505.2026.712>

УДК 746.3(477.52):7.012

Комісарчук Марина Євгенівна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2814-385X>

e-mail: mykomisarchuk.fomd25m@kubg.edu.ua

Komisarchuk Maryna Yevhenivna,

a student of the master's degree (second level)
of higher education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2814-385X>

e-mail: mykomisarchuk.fomd25m@kubg.edu.ua

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ТКАЦТВА: ОРНАМЕНТ, КОЛІР, КОМПОЗИЦІЯ

ARTISTIC FEATURES OF KROLEVETS WEAVING: ORNAMENT, COLOR, COMPOSITION

Анотація. У статті досліджуються художні особливості кролевецького ткацтва як унікального явища українського декоративно-прикладного мистецтва. Зазначено, що традиція виготовлення кролевецьких рушників сягає XVIII–XIX ст. Розглянуто специфіку орнаменту, колористики та композиції кролевецьких рушників, їх символічне значення та роль у формуванні національної культурної ідентичності.

Проаналізовано принципи побудови орнаментальних

мотивів, їх ритмічну організацію та взаємозв'язок із кольоровими рішеннями. Визначено значення традиційного червоно-білого колориту як важливого семантичного елементу. Акцентовано увагу на актуальності збереження крелевецького ткацтва в умовах сучасних культурних трансформацій. Проаналізовано принципи побудови орнаментальних мотивів, їхню ритмічну організацію та взаємозв'язок із кольоровими рішеннями; виокремлено функціонально-стилістичні закономірності, що визначають впізнаваність регіонального стилю.

Методологічно використано комплексне поєднання архівних матеріалів, аналізу зразків тканих виробів, порівняльної стилістики та етнографічних джерел. Стаття підкреслює необхідність різних галузей знань для забезпечення та передачі культурної спадщини наступним поколінням.

Ключові слова: крелевецьке ткацтво, рушник, орнамент, колір, композиція, декоративно-прикладне мистецтво.

Abstract. The article examines the artistic features of Krolevets weaving as a unique phenomenon of Ukrainian decorative and applied art. It is noted that the tradition of producing Krolevets towels dates back to the 18th–19th centuries. The specificity of the ornament color scheme, and composition of Krolevets towels, their symbolic meaning, and their role in shaping national cultural identity are considered.

Design principles ornamental motifs, their rhythmic organization, and their interrelation with color solutions are analyzed. The meaning of the traditional red and white color palette as an important semantic element is determined. Attention is focused on the relevance of preserving Krolevets weaving in the context of modern cultural transformations. The

principles of constructing ornamental motifs, their rhythmic organization, and their interconnection with color solutions are further analyzed; functional and stylistic patterns that determine the recognizability of the regional style is defined.

Methodologically, a comprehensive combination of archival materials, analysis of woven samples, comparative stylistics, and ethnographic sources is employed. The article emphasizes the necessity of an interdisciplinary approach to ensure the preservation and transmission of cultural heritage to future generations.

Keywords: Krolevets weaving, towel, ornament, color, composition, decorative and applied art.

Вступ. Декоративно-прикладне мистецтво України є важливим носієм історичної пам'яті, культурних традицій та світогляду. Особливе місце в цій сфері посідає народне ткацтво, яке формувалося протягом століть і відображає специфіку регіональних художніх традицій. Одним із найяскравіших осередків українського ткацтва є місто Кролевець на Сумщині, відоме своїми унікальними рушниками, що мають виразні художні особливості. Кролевецькі рушники є не тільки предметами побуту, але й важливими культурними символами, які використовувалися в традиційних обрядах та повсякденному житті. Їх художня мова формується через взаємодію трьох основних компонентів – орнаменту, кольору та композиції. Саме ці елементи забезпечують впізнаваність виробів і визначають їх естетичну цінність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та стандартизації культури традиційні види народного мистецтва зазнають трансформацій і частково втрачають свою автентичність. Кролевецьке ткацтво не є винятком. Попри значну кількість досліджень українського

народного мистецтва, художні особливості кралевецьких рушників – зокрема взаємозв'язок орнаменту, кольору та композиції – залишаються недостатньо висвітленими. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу зазначених елементів як єдиної художньої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика українського народного ткацтва висвітлювалася у працях багатьох дослідників декоративно-прикладного мистецтва, серед яких Т. Кара-Васильєва та К. Матейко. У наукових роботах розглядаються загальні питання розвитку ткацтва, символіка орнаментів та особливості народного костюма [3; 6]. Вагомий внесок у вивчення українського народного мистецтва зробили також О. Найден, Т. Ніколаєва, Г. Стельмахук, які аналізували регіональні особливості художніх традицій, зокрема орнаментальні системи та колористику тканих виробів [4; 5; 7].

Окремі аспекти розвитку художнього ткацтва, його технологічні та стилістичні особливості висвітлено у працях сучасних дослідників, зокрема О. Косміної та Л. Оршанського, де увагу зосереджено на еволюції декоративних форм і ролі традицій у сучасному мистецькому процесі [2].

Безпосередньо кралевецьке ткацтво стало об'єктом наукових досліджень у роботах, присвячених регіональним центрам народного мистецтва. Зокрема, у виданнях «Кралевецькі рушники: традиції та сучасність» та матеріалах музейних збірок розглядаються історія формування цього осередку, технологія виготовлення рушників та їх функціональне призначення [1; 9].

Водночас, незважаючи на наявність окремих досліджень, художня структура кралевецьких рушників, зокрема принципи побудови орнаменту, ритмічна

організація композиції та взаємодія кольору й форми, потребують більш ґрунтовного та системного аналізу. Це робить актуальним подальші наукові дослідження в цьому напрямку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, присвячених українському народному ткацтву, зокрема працям Т. Кара-Васильєвої, К. Матейка, Г. Стельмашук, залишаються невирішені питання, що потребують подальшого наукового осмислення [1; 4; 7]. У більшості наукових розвідок увага зосереджується на загальних характеристиках народного мистецтва, символіці орнаментів і регіональних особливостях традиційного одягу, тоді як крелевецьке ткацтво розглядається переважно фрагментарно, без комплексного аналізу його художньої системи як цілісного явища.

Зокрема, недостатньо дослідженими залишаються принципи взаємодії орнаменту та кольору в структурі крелевецьких рушників. Як зазначає Т. Кара-Васильєва, колористика народного мистецтва тісно пов'язана із символічними уявленнями та має глибоке семантичне навантаження, проте ці положення не завжди конкретизуються щодо окремих регіональних центрів ткацтва [1].

Окремої уваги потребує також роль композиції у формуванні художнього образу виробів. У працях К. Матейка та О. Найдена підкреслюється значення ритму, симетрії та повторюваності орнаментальних мотивів, однак специфіка композиційної побудови саме крелевецьких рушників не отримала достатнього висвітлення [4; 5].

Крім того, залишається недостатньо розкритим символічне значення геометричних мотивів, які домінують у структурі орнаменту. Дослідники народного мистецтва

свідчать про їх зв'язок із архаїчними уявленнями щодо світобудови, проте потребує уточнення їх інтерпретація в контексті локальної традиції кралевецького ткацтва [7].

Отже, основна складність полягає не лише в уривчастому характері наявних досліджень, а й у тому, що кралевецьке ткацтво досі не розглядається як цілісна художня система з позицій комплексного аналізу. Це зумовлює необхідність подальшого наукового вивчення з урахуванням взаємозв'язку орнаменту, кольору та композиції.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є комплексний аналіз художніх особливостей кралевецького ткацтва як цілісного явища українського декоративно-прикладного мистецтва.

Для досягнення поставленої мети планується виконання таких завдань:

- проаналізувати орнаментальні мотиви кралевецьких рушників та виявити закономірності їх побудови;
- дослідити особливості колористики та її символічне значення;
- визначити основні композиційні принципи організації художнього простору виробів;
- з'ясувати взаємозв'язок між орнаментом, кольором і композицією;
- окреслити значення кралевецького ткацтва в контексті сучасного мистецтва та культурної ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У різних регіонах України, незалежно від масштабу населеного пункту – чи то невелике містечко, чи культурний центр – збереглися осередки традиційного ткацтва, серед яких особливо вирізняється кралевецьке. Воно сформувалося як самобутнє явище українського декоративно-прикладного мистецтва упродовж XVIII–XIX століть і зберегло свою

впізнавану художню мову до сьогодення [3]. Як зазначають журналісти Суспільне Суми, крелевецьке ткацтво – це «унікальне явище, де кожен витвір є не просто полотном, а зашифрованим посланням предків» [12].

Крелевецькі рушники виконують не лише утилітарну функцію, а й виступають носіями культурної пам'яті. У їхній художній структурі відображено традиційні уявлення про світ, естетичні ідеали та символіку, що передавалася з покоління в покоління. Як підкреслює Т. Кара-Васильєва, народне мистецтво є важливим засобом збереження колективного досвіду, закодowanego в орнаментах, кольорових поєднаннях і композиційних рішеннях [1].

Особливої ваги крелевецький рушник набув у зв'язку з постаттю Тараса Шевченка. Відомо, що поет замовляв рушники для власного весілля саме у крелевецьких майстрів, оскільки вважав їх найкращими. Ресурс ТСН у своєму спецпроекті наголошує: «Крелевецький рушник мав стати оберегом сімейного щастя Кобзаря, але за фатальним збігом обставин став його останньою покровою – саме цим рушником була вкрита труна поета під час перепоховання на Чернечій горі» [10].

Характерною рисою крелевецького ткацтва є чітко організована орнаментальна система. В її основі лежать геометризовані мотиви – ромби, хрести, стилізовані рослинні елементи, зокрема образ «дерева життя». Ці символи мають глибоке семантичне навантаження: ромб традиційно асоціюється з ідеєю родючості та безперервності життя, тоді як вертикально спрямовані композиції відтворюють модель світобудови [7].

Із фондів Музею Крелевецького ткацтва, м. Крелевець

Композиційна структура рушників базується на принципах ритмічності та симетрії. Орнаментальні елементи розміщуються у вигляді повторюваних смуг, що створює відчуття впорядкованості та цілісності. Подібні закономірності організації декоративної площини описані у дослідженнях К. Матейка, де наголошується на ролі ритму як визначального чинника у формуванні народного орнаменту [4].

Не менш важливою складовою є колористика. Для крелевецьких рушників характерне поєднання червоного і білого кольорів, яке формує виразний контраст і водночас несе символічний зміст. Червоний колір традиційно пов'язується з життєвою енергією, захистом і силою, тоді як білий уособлює чистоту, гармонію та духовність [1; 6]. Як зазначає Суспільне Суми у репортажі з місцевої фабрики: «Біло-червона гама — це генетичний код Крелевця, який впізнають у всьому світі» [14].

Важливим аспектом є технологія виготовлення рушників. Вони створюються у техніці перебірного

ткацтва, що дозволяє досягти чіткості ліній і складності орнаменту. Така техніка потребує високого рівня майстерності та досвіду, адже кожен елемент виконується вручну з урахуванням загальної композиції [8].

У Музеї Крелевецького ткацтва, <https://lib.knukim.edu.ua/proekti-biblioteki/proekt-skarbi-nacii/krolevecki-rushniki/>

Функціональне призначення рушників також має багатовимірний характер. Вони широко використовувалися в обрядовій практиці – зокрема у весільних та родинних ритуалах – виконуючи роль символу життєвого шляху, оберегу та знаку єдності родини [2].

Упродовж XX століття крелевецьке ткацтво зазнало певних змін під впливом суспільних трансформацій. З одного боку, відбулося спрощення орнаментальних форм і часткова стандартизація виробів, з іншого – зберігалися ключові принципи традиції. У сучасний період спостерігається зростання інтересу до народного мистецтва, що сприяє відродженню ткацьких практик. Вагому роль у цьому відіграє Міжнародний літературно-

мистецький фестиваль «Кролевецькі рушники», що проводиться щорічно з 1995 року. За словами кореспондентів ТСН, фестиваль «перетворює місто на велику мистецьку майстерню просто неба, де рушник стає головним героєм дійства» [10].

«І летять над Україною Кролевецькі рушники!» Фестиваль 2018 року <https://sumyvodres.davr.gov.ua/i-letyat-nad-ukrayinoyu-krolevetski-rushnyky/>

Ця традиція є частиною мого особистого досвіду, оскільки я родом із міста Кролевець. Під час навчання у музичній школі я була безпосередньою учасницею цих урочистостей: усі хористи та музиканти в автентичному вбранні проходили містом із рушниками, співаючи українських пісень. Це вкотре доводить, що кролевецьке ткацтво – це жива стихія, що виховує нові покоління в пошані до свого коріння.

Сьогодні кролевецькі рушники виходять за межі традиційного використання і стають джерелом натхнення для сучасного мистецтва. Їхні орнаменти інтегруються

у дизайн, графіку, фотографію та моду. Зокрема, відома дизайнерка Роксолана Богуцька активно використовує елементи крелевецького перебору у своїх колекціях прет-а-порте, інтерпретуючи архаїчні знаки у сучасному крої. Також бренд EMBR GEM створює вишиванки та сучасний одяг, натхненний саме крелевецькими орнаментальними схемами, що базуються на автентичних візерунках Крелевеччини [12]. Така актуалізація національної спадщини в сучасному культурному контексті сприяє переосмисленню традиційного мистецтва як життєздатного бренду.

Отже, крелевецьке ткацтво можна розглядати як цілісну художню систему, в якій орнамент, колір і композиція взаємодіють, формуючи унікальний образ української культури.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що крелевецьке ткацтво є унікальною художньою системою, яка гармонійно поєднує архаїчні пласти народної пам'яті з актуальними мистецькими практиками сьогодення. Його самобутність ґрунтується на впізнаваному біло-червоному колориті та складній техніці перебору, що перетворює кожен виріб на зашифрований візуальний код української ідентичності. Крелевецький рушник виходить далеко за межі утилітарного предмета побуту, виступаючи потужним носієм семантичних значень, де геометризовані орнаменти, як-от «дерево життя» чи ромбічні структури, відтворюють цілісну модель світобудови та тяглість поколінь.

Особливе місце крелевецької традиції в національному пантеоні підтверджується її зв'язком із постаттю Тараса Шевченка. Те, що саме цей рушник мав стати оберегом його нездійсненого шлюбу, а зрештою став останньою земною покровою Кобзаря, надає промислу особливого

сакрального статусу та величі в очах кожного українця. Ця історична глибина підкріплюється сучасною живою традицією, втіленою у Міжнародному літературно-мистецькому фестивалі «Кролевецькі рушники». Для мешканців міста, зокрема й для мене як автора, цей захід є не просто офіційною подією, а частиною особистої біографії. Хо́да музикантів та хористів у народному вбранні з рушниками в руках, що супроводжує фестиваль із 1995 року, демонструє, як традиція вбирає в себе нові голоси, залишаючись невід’ємною частиною міського простору та виховання молоді.

У сучасному культурному контексті кролевецьке ткацтво демонструє дивовижну життєздатність, стаючи джерелом натхнення для провідних українських дизайнерів. Використання кролевецьких мотивів зокрема у колекції «Кролевець» бренду EMBR GEM свідчить про успішну трансформацію етнографічної спадщини в актуальний модний та інтер’єрний продукт. Це доводить, що традиційний орнамент є пластичним та відкритим до інтерпретацій у графіці, дизайні та фотографії. Отже, кролевецький рушник сьогодні – це не музейний експонат, а символ, що продовжує формувати сучасний образ української культури, поєднуючи досвід предків із візіями майбутнього.

Набір «Кролевецький» червоний. <https://surl.li/gnngnf>

Сукня «Луна» біла з червоною вишивкою
<https://surl.li/ocjjxv>

Чоловіча вишиванка «Платон» чорна
<https://surl.lt/ninyuj>

Список використаних джерел:

1. Кара-Васильєва Т. В. Семантика українського народного мистецтва. Київ: Либідь, 2003. 352 с.
2. Косміна О. Ю. Жіноче вбрання Київщини. Київ: Родовід, 2002. 160 с.
3. Крелевецькі рушники: традиції та сучасність. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Суми: Університетська книга, 2003. 124 с.
4. Матейко К. І. Український народний одяг: етнографічний словник. Київ: Наукова думка, 1996. 196 с.
5. Найдено О. С. Українська народна іграшка. Київ: АртЕк, 1999. 256 с. (розділи про семантику орнаменту).
6. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма. Київ: Либідь, 1996. 176 с.
7. Оршанський Л. В. Художнє ткацтво: історія, технологія, художні особливості. Дрогобич: Коло, 2008. 154 с.
8. Стельмашук Г. Г. Українські народні головні убори. Львів: Апіріорі, 2013. 276 с.
9. Суспільне Суми. Крелевецьке ткацтво – унікальне явище. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/>
10. ТСН. Спецпроект. Крелевецький рушник для Кобзаря. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tsn.ua/>
11. Офіційний сайт бренду ETNODIM. [Електронний ресурс]. URL: <https://etnodim.com.ua/>
12. Офіційний сайт бренду EMBR GEM. Колекція «Крелевець». [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.lt/ninyuj>

References:

1. Kara-Vasyliieva, T. V. (2003). Semantyka ukrainskoho narodnoho mystetstva [Semantics of Ukrainian folk art]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

2. Kosmina, O. Yu. (2002). Zhinoche vbrannia Kyivshchyny [Women's clothing of the Kyiv region]. Kyiv: Rodovid. [in Ukrainian].
3. Krolevetski rushnyky: tradytsii ta suchasnist (2003). [Krolevets towels: traditions and modernity]. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian].
4. Mateiko, K. I. (1996). Ukrainskyi narodnyi odiah: etnografichni slovnyk [Ukrainian folk clothing: ethnographic dictionary]. Kyiv: Naukova dumka.
5. Naiden, O. S. (1999). Ukrainska narodna ihrashka [Ukrainian folk toy]. Kyiv: ArtEk. (sections on ornament semantics). [in Ukrainian].
6. Nikolaieva, T. O. (1996). Istoriiia ukrainskoho kostiuma [History of Ukrainian costume]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
7. Orshanskyi, L. V. (2008). Khudozhnie tkatstvo: istoriia, tekhnolohiia, khudozhni osoblyvosti [Artistic weaving: history, technology, artistic features]. Drohobych: Kolo. [in Ukrainian].
8. Stelmashchuk, H. H. (2013). Ukrainski narodni holovni ubory [Ukrainian folk headwear]. Lviv: Apriori. [in Ukrainian].
9. Suspilne Sumy. (n.d.). Krolevetske tkatstvo – unikalne yavyshe [Krolevets weaving – a unique phenomenon]. [Online resource]. Available at: <https://suspilne.media/>
10. TSN. Special project. (n.d.). Krolevetskyi rushnyk dlia Kobzaria [Krolevets towel for Kobzar]. [Online resource]. Available at: <https://tsn.ua/>
11. ETNODİM Official Website. (n.d.). Collection «Krolevets». [Online resource]. URL: <https://etnodim.com.ua/>
12. EMBR GEM Official Website. (n.d.). Collection «Krolevets». [Online resource]. URL: <https://surl.lt/ninyyj>